

Rozšíření kterékoli skupiny živočichů v určitém území je dáno jednak činiteli historickými, jednak vnějšími podmínkami — prostředím, v němž živočich žije. Ptáci jsou méně závislí na některých faktorech, které pro jiné skupiny mohou mít význam rozhodující (klima, půda). Dvě podmínky však musí pro ně v prostředí být splněny: dostatek potravy a možnost hnízdění. Obě tyto podmínky závisí pro většinu suchozemského ptactva na rostlinném krytu, na jehož určité typy jsou pak ptáci vázáni. Proto je možno v každém typu rostlinného krytu zastihnout jiné ptačí osazenstvo, odlišné ať už složením druhovým nebo početností.

V horách jsou původní vegetační pásma namnoze i s původním ptačím osídlením zpravidla dobře zachována a je tu možno dobře sledovat, jakým způsobem se projevuje vliv člověka na prostředí a tím nepřímě i na ptáky.

Ve Vysokých Tatrách je možné tato vegetační pásma dobře sledovat. Jejich výškové rozvrstvení je v hrubých průměrech následující: pásmo alpské (bezlesé) nad 1800 m, subalpínské (klečové) 1500 až 1800 m, montánní (lesní) 800—1500 m, submontánní (podhorské) pod 900 m.

V přírodě ovšem hranice těchto pásem podléhá různým výškovým výkyvům, neboť závisí i na podkladu, reliefu, expozici svahu a pod.

Následující rozbor se vztahuje na ptactvo hnízdící na jižních svazích Vysokých Tater.

Údaje o maximálním výškovém výskytu nějakého druhu je ovšem nutno chápat vždy jen ve spojení s prostředím. Zastihneme-li nějaký druh v určité výšce, nemusíme jej pozorovat v téže výšce i na ostatních místech; na další lokalitě může vystupovat opět mnohem výš. To ukazují nejlépe druhy s dizonálním rozšířením — ptáci otevřených ploch — bělořit, bramborník

Hnízdiště drozda kvičaly a tuhýka šedého v podhůří Vys. Tater. Foto Dr. Balát.

ček hnědý a pod. — kteří se vyskytují v pásmu podhorském a pak až v alpiském. Jakmile však mají příhodné prostředí mezi těmito pásmy (paseky v pásmu lesa), objeví se i tam.

Ze závislosti na těchto vegetačních pásmech se vymykají druhy ptáků, kteří žijí v jiných podmínkách: ptáci vodní, obyvatelé skal a obydlí člověka. Ty můžeme najít jak v pásmu lesa, tak pod ním, eventuálně i v pásmech nejvyšších (konipas horský, rehek domáci).

Zvláštní zmínku si zaslouží ve Vysokých Tatrách výskyt pravých alpiských druhů — obyvatel velehor. Při srovnání s jinými evropskými velehorami však je jich poměrně málo. Typickým alpiským druhem ve Vysokých Tatrách je pěvuška podhorní. Jsou-li věrohodné údaje o hnízdění kavčete žlutozobého v minulém století, byl by i tento pták významným alpiským prvkem tatranského ptactva. Čečetka zimní byla zjištěna v Tatrách teprve v posledních letech a je dnes těžko přehlédnutelným obyvatelem patrně všech vysoko položených tatranských dolin. Přečasně se ovšem vyskytnou v Tatrách i jiní zatoulaní velehorští ptáci (na př. rorýs velký). Chybí tu však jako hnízdící ptáci jiné druhy jihoevropských velehor (břeňule skalní, bělokur rousný, pěnkavák sněžní a j.). Tato celková chudost alpiských ptačích prvků má důvody jistě ve faktorech nejen ekologických, ale i historických.

Pásmo alpiské je v Tatrách velmi výrazné. Převládají v něm skalní útvary, ssuťová a balvanová pole, kdežto alpiské hole jsou omezeny a rozdrobeny jen na malé plochy. Proto tu jsou mnohem početnější

druhy obývající skály, jako je půvuška podhorní. Mnohem vzácnější je zedníček skalní a pak orel skalní, jehož stav závisí hlavně na tom, jak ho člověk chrání. Při dnešní přísné ochraně v TANAPU se jejich stav opět potěšitelně rozmnožil a je možné spatřit nějakého orla nebo zedníčka téměř na každé exkursi do vyšších poloh. Z jiných skalních druhů až sem zasahuje bělořit, rehek domácí a také poštolka obecná tu poměrně často přeletuje. Výskyt dravců je tu podmíněn hojnými populacemi vysokohorských ssavců (svišť, hraboš a hrabošík tatranský). Někteří z ptáků jsou však potravou připoutáni k travnatým plochám. Z nich nejvýznačnější je všude velmi hojná linduška horská. Za nepříznivého počasí sestupují někteří ptáci i hluboko do jiných pásem: tak na př. jsme pozorovali dvě lindušky horské na hřišti pro odbíjenou u Hrebienku (1300 m), na hranici lesního pásma. Zedníčkové skalní nebo půvušky podhorní sletují se z mračen zahalujících Lomnický štít ke Skalnatému plesu, kde na malé ploše jich bylo shromážděno asi patnáct. Nedostatek větších ploch alpských luk je zřejmou příčinou toho, že jsme tu nepozorovali některé druhy, které žijí v tomto pásmu v Belánských Tatrách (bramboříček hnědý), nebo které jsou obyvateli tohoto pásma v jiných pohořích Karpat (skřivan polní).

Pásmo subalpinské je význačné rozsáhlými porosty kleče, jejíž souvislost se porušuje jak směrem k hornímu, tak dolnímu okraji. Nahoře vytváří kleč ostrůvky mezi travnatými plochami a balvanovými poli, dole k hranici vysokého lesa je promíšena jednotlivými nízkými smrčky, limbami nebo jejich skupinami.

Mládě kosa horského. Foto Dr Balút

Charakteristickým ptákem kleče je půvuška modrá, jejíž zpěv je možno slyšet v tomto pásmu všude. Četky zimní jsme zjistili vesměs až v méně souvislých porostech při plesech v uzávěrách dolin. Na travnatých místech mezi klečí, tedy hlavně až v horním stupni, jsou hojné lindušky horské, které se však na podobných místech vyskytují i níže. Do spodního stupně kleče s vtroušenými zakrslými stromky vystupují některé druhy lesních ptáků: budníček menší a větší, linduška lesní, pěnkava, červenka. Až do tohoto pásma kolem potoků vystupují pěnice černohlavá a pokřovní, poměrně častým návštěvníkem je tu i kukačka. Lidská činnost, průřeky pro lyžařské dráhy, stavba chat, výtahů a j. umožní některým druhům sestoupit do nižších poloh (linduška horská), jiné naopak přivádí výše (linduška lesní podél výtahů).

Mládě drozda kvíčaly v hníždě. Foto Dr Balút.

Pásmo montánní je v dnešní době již značně pozmeněno lidskou činností. Druhově jsou tatranské lesy vytvořeny téměř výhradně jehličninami (hlavně smrčky), jen místy jsou ve smrčinách přimíšeny borovice, modřiny a pod., ve vyšším pásmu limby. Často jediné ostrůvky listnáčů tvoří nízké olšové porosty kolem potoků. Hospodářská činnost člověka však jehličiny pozmenila v spleť nejrůznějších lesních stadií od pasek až po vysoké zapojené porosty, z nichž každý má svoje charakteristické ptáci osídlení. Kromě toho sama lidská obydli a komunikace se svými průřeky poskytují ptactvu nové možnosti k životu.

Jednotvárné porosty jehličin jsou příčinou toho, že zde chybí řada druhů, které obývají v Karpatech horské listnaté lesy a v nich jdou i do značných nadmořských výšek, někdy až po horní hranici lesa. Je možno jmenovat jako příklady žluva, budníčka lesního, dlaska, doupňáka. Jen málo z těchto druhů jsme zjistili i ve Vysokých Tatrách, avšak v polohách mnohem nižších (babka leskohlavá v porostu listnáčů u potoka, budníček lesní v neobvyklém prostředí čistě jehličnatého lesa: borovice a smrčky).

Nejvíce rozšířeným druhem celého pásma lesů je pěnkava, která se vyskytuje téměř všude. Všeobecně rozšířené jsou i druhy jehličnatých lesů, které vystupují vesměs až po horní hranici lesa. Patří k nim především sýkora, úhelniček a parukářka, dále králíček obecný, šoupálek dlouhoprstý, čížek, hýl, křivka, kos horský, ořešník a sýkora lužní. S nimi se vyskytují i další typické lesní druhy, jako budníček větší a menší, sojka, řídčeji holub hřivnáč, strakapúd velký, datel černý, jeřábek a tetřev. Na pasekách v lesích mimo lindušky lesní, která je všude hojná, se vyskytuje i bramboříček hnědý, pěnice popelavá, při dolním okraji lesa strnad a tuhýk obecný. V hustých nízkých porostech hnízdí hojně červenka a půvuška modrá, kolem potoků pak kos, pěnice slavíková a pokřovní. V prořídlených lesních porostech přichází lejsek šedý, rehek zahradní, místy hlavně v nižších zvonohlík, stehlík, straka a častěji drozd brávník. Konečně s lidským obydlím vystupují značně vysoko i jiříčky, koňadry a konipasí bílí, níže vlaštovky, rorýsi, konopky a vrabci domácí.

Pásmo submontánní je pod Tatrami tvořeno především pastvinami, buď holými nebo s porosty řídkých stromů, které jsou místy sušší a někde kamenité, většinou ale vlhčí až rašelinité. Z význačných ptáků se

Mládě sýkory uhelníčka (*Parus ater*). Foto
Dr Balát

vyskytuje na okrajích lesů ve skupinách stromů tuhák a drozd kvíčala, na sušších pastvinách (s balvanů) bělořit a skřivan lesní. Některé další druhy jsou vázány na přítomnost stromů nebo křovin (pěnkava, linduška lesní, tuhák obecný, zvonek, konopka strnad, různé pěnice a pod.). Kde je pastvina prostoupena třeba jen úzkým pruhem lesa, přichází až sem typické lesní druhy (budníček větší, čížek, jeřábek). Na lukách s vyšším travnatým porostem a jednotlivými křovinami — hlavně kolem potoků — je význačným ptákem bramboříček hnědý.

Pole, která tu nemají přílišnou rozlohu, jsou osídlena především skřivanem polním, méně hojná je křepelka. Zajímavým prostředím v tomto pásmu jsou porosty kolem potoků, kde se v křovinatých vrbách vyskytuje rákosník zpěvný, což je jeho doposud nejvyšší zjištěné místo výskytu na Slovensku. Podobně u potoka na okraji Velkého Slavkova jsme zjistili 2 tuhýky menší (patrně hnízdící pár). Jejich výskyt je v této výšce jistě pozoruhodný.

V zemědělských vesnicích jsou nejhojnější zvonohlík, konopka, vlaštovka a j. Ve Velkém Slavkově hnízdí i čáp bílý a v Popradu hrdlička zahradní.

Poslední ekologická skupina — vodní ptáci — se vyskytují vzhledem k nevhodným podmínkám málo. Na potocích v nižším pásmu hor (asi do 1.000 m) hnízdí místy ojediněle i kachna divoká a pisík. Jedinými početnějšími druhy těchto horských potoků jsou skorec a konipas horský, poblíž hnízdí i konipas bílý. Potoky však mají značný význam svým vlivem na okolní porosty, hlavně v pásmu lesů, jak již o tom byla zmínka. U ples se objevuje někde jen konipas horský a bílý, jiní vodní ptáci tu byli pozorováni pouze v době tahu.

Jak je zřejmé i z tohoto neúplného přehledu, je ptactvo Vysokých Tater značně bohaté.

JAK JSEM CHYTAL KRUTIHlava

K. KARLÍK

V první polovině června jsem objevil krutihlava. U štěrkovny za lesem byla stará olše a na ní budka pro špačky. Špačci tam ale nebyli. Před budkou seděl nějaký šedohnědý pták, vespod světlejší. Nebyl příliš veliký. Byl to krutihlav. Nařikávalé kikikikikikikikikikiki, kterým se krutihlavové ozývají na jaře, již slyšet nebylo. Jisté jsou již v budce vajíčka nebo mláďata — doba tomu odpovídala. Olše měla silné, příčné větve, dalo se po nich stoupat jako po žebříku. Počínaly nízko nad zemí, takže bylo snadné se k budce dostat. Krutihlav zatím vklouzl dovnitř. Sotva jsem se však dotkl prvních větví, byl venku a když viděl, že lezu nahoru, uletěl. Přesto jsem vylezl až k budce, neboť jsem se chtěl přesvědčit, jsou-li tam již mláďata. Šlo o kroužkování, aby snad někoho nenapadly nevhodné myšlenky. Mláďata v budce nebyla. Na plochem hnízdečku ze žíní a peří,

které asi zanechal předchozí majitel budky — snad byl krutihlav vypuzen — bylo šest bílých vajíček. Stříšku budky jsem připevnil jen provisorně, neboť jsem se rozhodl, že okroužkuji alespoň samici. Chtěl jsem počkat, až vklouzne do budky, vyšplhat rychle nahoru a chytit ji. Říká se to velmi snadno a nezdálo se, že by provedení bylo o mnoho těžší. Ukázalo se ale, že mi toto rozhodnutí přineslo mnoho svízeli. Na mláďata jsem čekat nemohl, neboť jsem byl jen na krátké návštěvě. Věděl jsem, že samička ještě pevně neseďí a proto přes den v budce nebude. Přišel jsem tedy k večeru, přesvědčil se, že je budka prázdná a zalehl s triedrem za hromádku štěrku. Bylo to velmi hloupé a za chvíli jsem také už hledal jiné místo, neboť mě kameny nepřijemně tlačily. Šel jsem tedy ještě více zpět a ulehl pod keř černého bezu. Na budku jsem ještě viděl dost dobře. Rozhodně bych poznal, kdyby krutihlav přiletěl. Čekal jsem asi půl hodiny. Kolmáři štípali jako čerti a krutihlav nikde. Když se už stmívalo, řekl

jsem si, že mi snad přece jen proleklouzl a šel jsem se podívat. Budka byla prázdná.

V obavách, aby samička násadu neopustila, vrátil jsem se raději domů. Přiznávám, že k tomuto rozhodnutí nemalou měrou přispěla nevidaná krvežíznivost místních komárů. Brzy ráno jsem byl už zase u štěrkovny. Všude byla spousta rosy, takže jsem za chvíli vypadal, jako bych byl spadl do potoka. Lezu na olši. Občas mrknu nahoru, co tomu říká krutihlav — ještě musí být v budce, neboť je velmi brzo — už jsem na třetí větvi a samička je v budce stále. Ale radost byla předčasná. V otvoru se objevila hlava a část krku a jedním okem se dívá na vetřelce. Okamžitě ztrnu. Krutihlav se ani nepohne a jen se dívá dolů. Ani já se nehýbám a dívám se nahoru. Buď zalezte, nebo uletí — podle toho, jak mě ocení. Ale krutihlav stále nic. Já také nic. Stojím na větvi, jednou rukou se držím kmene, druhou větve nad hlavou. Krutihlav se dívá, ani nemrkne. Já mrkám. Nestojí se mi příliš pohodl-